



Katarzyna Sobuś\*

*Architektura jako tworzywo.  
Sztuka instalacji w przestrzeni publicznej*

*Architecture as a creation material.  
The art of installation in public space*

*Kończę zatem, chwając niewielkie przestrzenie. Efekt, który wywołują, jest niesamowity – działa lepiej niż sprzężenie zwrotne. Nie chodzi jedynie o liczbę ludzi, którzy je użytkują, ale o wiele większą liczbę przechodniów, którzy po prostu je mijają, a także o ogromną grupę tych, którzy dzięki nim czują się lepiej w centrum miasta. Dla miast takie miejsca są po prostu bezcenne.*

William H. Whyte [1, s. 101]

*I end then in praise of small spaces. The multiplier effect is tremendous. It is not just the number of people using them, but the larger number who pass by and enjoy them vicariously, or even the larger number who feel better about the city center for knowledge of them. For a city, such places are priceless, whatever the cost.*

William H. Whyte [1, p. 101]

Nie istnieje precyzyjna definicja sztuki instalacji, ponieważ medium to jest zupełnie inne od mediów tradycyjnych. Czasem porównuje się je do rzeźby lub land artu, ale to duże uproszczenie. Tym, co wyróżnia sztukę instalacji od pozostałych dziedzin artystycznych, jest interakcja z widzem, która odbywa się poprzez doświadczenie, partycypację i obserwację. W doświadczenie instalacji zaangażowane są wszystkie zmysły, co czyni ją najsilniej oddziałującym i najbardziej wieloznacznym medium [2].

Pierwsze dzieła sztuki, które zaczęto określać mianem instalacji, pojawiły się w latach 60. XX w. u takich artystów, jak Allan Kaprow, Joseph Kosuth czy Ilya Kabakov, ale już kilkadziesiąt lat wcześniej El Lissitzky, Kurt

The definition of art installation may be tricky, as it is different than any other traditional media. However, in some cases it resembles sculpture or land art. The distinction between traditional media and installation may be found in the sense of experience, spectatorship and participation. All senses are involved when experiencing installation, which makes it probably the most meaningful medium, and an ambiguous one [2].

Historically, the beginnings of installation art may be found in the 1960s, in works of Adam Kaprow, Joseph Kosuth and Ilya Kabakov, but the origins are older – El Lissitzky, Kurt Schwitters and Marcel Duchamp were already creating installations, but the name was not yet invented [2].

After years, since the 1960s, through intense 1980s, art installations left museums, appeared in public space, and now are being realized not only by artists. As many architects are involved in the creation of these micro-

\* Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej/Faculty of Architecture, Wrocław University of Technology.

Schwitters i Marcel Duchamp tworzyli prace dziś nazywane instalacjami. Wówczas termin ten jeszcze nie istniał [2].

Znacznie później, po intensywnym rozwoju w latach 80. XX w., sztuka instalacji opuściła mury muzeum, a dziś nie jest jedynie domeną artystów. Obecnie wielu architektów zajmuje się tworzeniem mikroprzestrzeni, które trudno nazwać architekturą [3]. Czy istnieje zatem jakaś niewidzialna granica, która oddziela od siebie obydwie dziedziny? A może współczesne instalacje są swego rodzaju syntezą architektury i sztuki?

Powodem rozważań na temat sztuki instalacji nie powinna być jedynie wizualność, ale raczej znaczenie i przekaz, jakie niosą ze sobą poszczególne prace, i ewentualny język, którym się posługują. Istotne wydają się rezultaty samych działań, bo okoliczności i konwencje mogą być zróżnicowane. Czasowe i permanentne, legalne i nielegalne wpływają na dyskurs publiczny, społeczny, polityczny i dotyczący przestrzeni. Dzięki ograniczonym rozmiarom i nieskomplikowanej konstrukcji mogą szybko się pojawiać i znikać, być środkiem przekazu, głosem w dyskusji.

Instalacje, które pojawiają się nagle w przestrzeni miasta, są często nielegalne i mają silne konotacje polityczne. Stają się milczącym manifestem, który ma zwrócić uwagę na określone problemy. Ich język nie jest dosłowny, ale zrozumiały. Obecność w przestrzeni publicznej wiąże się z nieograniczonym spektrum odbioru i powoduje, że nie dla wszystkich są one komfortowe. Dzięki takim instalacjom-protestom można ocenić, jak liberalna jest sfera publiczna i gdzie znajdują się granice politycznej poprawności. Okazuje się, że nawet w zachodniej części świata przestrzeń publiczna nie jest miejscem, gdzie pojawić się mogą otwarte deklaracje. Te, które poruszają kłopotliwe tematy, balansują na granicy poprawności i litery prawa, kończą się wraz z interwencją służb porządkowych.

Po przeciwnej stronie definicji znajdują się instalacje, których celem jest rozwiązywanie zastanych problemów przestrzennych, a ich znaczenie jest społeczne, nie polityczne. Pomimo niewielkich rozmiarów mogą pełnić wiele różnych funkcji – są kryjówkami, schronieniami, miejscami spotkań i zabaw, a czasem łączą ze sobą powyższe [4]. Wszędzie, gdzie się pojawiają, jakość przestrzeni publicznej wzrasta. Katalizują międzyludzkie interakcje, wpływają na atrakcyjność miejsc, w których się ukazują, i zachęcają do korzystania z nich. Przy ograniczonych środkach – finansowych, materiałowych i przestrzennych – oddziałują na wszystkich użytkowników przestrzeni miejskich i mogą zmieniać owych przestrzeni postrzeganie.

Zaprezentowane dalej przykłady to prace artystów i architektów, którzy od lat działają na granicy swych macierzystych dziedzin i każdy z nich ma na koncie przynajmniej kilka realizacji, niedających się jednoznacznie sklasyfikować. Wybrane projekty są bardzo zróżnicowane – dzieli je lokalizacja, kontekst przestrzenny i tło, materiały wykonania, budżety, użytkownicy i długość życia. Pełnią też różne funkcje. Ich wspólną cechą są wrażenia, które wywarły i wywierają na użytkownikach.

Artyści i architekci, autorzy omawianych prac:  
Franz Hoefner i Harry Sachs, artyści z Niemiec,  
Maria Papadimitriou, artystka z Grecji,

spaces, should installations be conceived as architecture, or art? [3] Is there an invisible border, that separates these two domains? Or maybe, the up-to-date installations are a synthesis of architecture and art?

Sometimes it is impossible to define, if the installation is closer to architecture or art. Nevertheless, this is not the issue, that should be taken into consideration. More important is the fact, that all these practices appear as a response to numerous issues. Even their status is not significant – both temporary or permanent, illegal or legal may influence spatial, social, political and public space discourse in places, where they appear. Due to their size, and, sometimes, easy assemblage, become a meaning of communication or enforcement of the standpoint.

The ones, that occur suddenly in the city space and are often illegal, have strong political meaning and are a silent manifestation highlighting social problems. Their messages are not literal, but easy to understand. Appearance in the public space turns out to be troublesome and may cause police interventions. This is a good example of how the public domain may be perceived and treated. Even in the western world it is not an ideal space for open declarations. Despite the fact that public space, according to its nature, is in continuous movement and transformation, it is balanced by political correctness. Inconvenient, illegal and incorrect may last only until police intervention.

On the other side, there are permanent installations, the commissioned ones, whose task is to improve spaces, where they appear, and their particular approach is more social than political.

Often small, the size of a room, they serve various functions. Sometimes they may be used as architectural elements – hideouts, gatherings, shelters, playgrounds or multi-purpose spaces [4]. They work also as monuments, memorials or sculptures, but these are also an addition to their utility dimension. Everywhere they occur, the quality of public space increases and accumulates people. This is the main advantage of such installations – with little space, materials and money they can affect all users of the public space and change their perception. With a small intervention, transformation of the whole site is possible.

Many examples from recent years prove, that installations are a powerful weapon, that may add meaning or recontextualize spaces in order to achieve certain goals.

Presented below are the works of artists and architects, who practice on the borders of their fields. The projects are diverse – located around the world, in places with specific context and backgrounds, with various functions, materials, budgets, users and lifespan. Their common feature is the effect on the public.

Artists and architects, authors of presented works:

Franz Hoefner/Harry Sachs: artist duo from Germany,  
Maria Papadimitriou: artist from Greece,  
Rintala Eggertson Architects: architects from Norway,  
Mass Studies: architects from South Korea,  
Alexander Brodsky: educated as architect, working as an artist, from Russia,  
Observatorium: artists from the Netherlands,  
DUS architects: architects from the Netherlands.

Rintala Eggertson Architects, architekci z Norwegii,  
Mass Studies, architekci z Korei Południowej,  
Alexander Brodsky, artysta z Rosji – architekt z wy-  
kształcenia,

Observatorium, artyści z Holandii,

DUS architects, architekci z Holandii.

Zestaw cech wymienionych poniżej porządkuje wybra-  
ne projekty i pozwala zauważyć, które parametry najczę-  
ściej się ze sobą łączą. Prace ułożone są według zasady –  
od najbardziej symbolicznej, po najbardziej funkcjonalną.

legalne ■ nielegalne ■■■

stałe \* czasowe \*

rozwiązujące problem ▲ naświetlające go ▼

gromadzące ludzi ↔ monumentalne ↑

język architektury ● język sztuki ○

### ***Honey Neustadt (2006), Hoefner Sachs* ■\* ▼ ↑●**

Halle-Neustadt to jedno z typowych miast-sypialni powstałych w latach 60. XX w. Zlokalizowane w pobliżu wschodniemieckiego Halle było zamieszkiwane przez pracowników niedalekich zakładów chemicznych. Niemal cała zabudowa miejska pochodzi z początkowego okresu tzw. wielkiej płyty, dziś jej stan techniczny pozostawia wiele do życzenia. Halle-Neustadt rosło do lat 90. XX w., wówczas zostało przyłączone do Halle. Dzisiaj miasto się kurczy (*shrinking city*), liczba mieszkańców zmalała o ponad połowę – obecnie ma około 45 000 mieszkańców, a w 1981 było ich ponad 93 000.

W mieście brakuje przestrzeni publicznych. Hoefner i Sachs zdecydowali stworzyć instalację – memoriał upamiętniający mieszkańców miast-sypialni, które dziś równane są z ziemią [5]. Nawiązując do pracowników fabryk, artyści stworzyli 8 uli dla kolonii miliona pszczół. Ule miały formę miniatur bloków, które były oryginalną zabudową Neustadt. Wystawę zlokalizowano w Berlinie. 60 uli wykonano z prefabrykowanego styropianu, każdy z nich podzielono na piętra – plastry miodu – według oryginalnego podziału bloku na kondygnacje. Pszczoły zbierały nektar w berlińskich parkach, na balkonach i w ogródkach, a pod koniec lata zgromadzono 250 kg miodu, który sprzedawano mieszkańcom na straganach, także podczas targów sztuki. Hoefner i Sachs zaprojektowali również logo i godło Honey Neustadt, które nawiązuje do plastrów miodu – aksonometrycznego obrysu bloków. Godło zostało wyryte w ziemi, na terenie wystawy, dzięki czemu było widoczne z daleka, a nawet z satelitów.

### ***Douaneville (2004), Hoefner Sachs* ■\* ▼ ↑●**

Douaneville było czasowym obozowiskiem zlokalizowanym na dachu niedziałającej już strażnicy, która wyznaczała granicę pomiędzy miastem a wolnym portem w Hamburgu [5]. Dach, który nie należał ani do miasta, ani do Hafen City, stał się przestrzenią wyjętą spod prawa (il. 1).

Artyści umieścili na nim nomadyczny obóz złożony z przyczep kempingowych, namiotów i przenośnych toalet. Aby wzmocnić wrażenie permanentności, przymocowano do namiotów i przyczep talerze satelitarne, anteny, rozwieszono pranie. Nikt tu nie mieszkał, ale by sprawić

I have chosen works, that continuously perform outside the frames of art and architecture. Each of them creates a selection of work, that applies to both these fields. The selection is presented in the following order – from most symbolic to a functional one.

To put in order each piece of work, I selected five pairs of values of classification and marked them with symbols:

legal ■ illegal ■■■

permanent \* temporary \*

problem-solving ▲ highlighting a problem ▼

gathering people ↔ monumental ↑

language of architecture ● language of art ○

### ***Honey Neustadt (2006), Hoefner Sachs* ■\* ▼ ↑●**

Halle-Neustadt was one of the typical, mid-1960s *dormitory towns* for the East German city of Halle. Workers of nearby chemical plants located in Bruna and Leuna, lived here in small, ultra-functional apartments for years. All the buildings come from the early prefabrication era, and now their conditions give many reasons to complain. Right now, the city is shrinking – the number of inhabitants living here in 1981 was 93 000, and now has decreased to around 45 000.

The city is dense, which means in this case the lack of public spaces or parks. Hoefner and Sachs decided to design a memorial for the residents of the dormitory towns and cities, that are being torn down today [5]. With the reference to factory workers, they built 8 beehives for one million honeybees colony in shapes of a GDR tower block models and named the colony Honey Neustadt, located in Berlin. 60 beehive frames are made of prefabricated Styrofoam, they are piled as floors in the original blocks. Bees swarmed throughout Berlin parks, balconies and gardens, and at the end of the summer produced 250 kilograms of honey. Labelled as *Berliner Blute (Berlin Blossom)*, honey was sold to the Berliners, but also at art markets. Artists also designed the label and the Honey Neustadt coat of arms. It refers to the honey and blocks at the same time. Its shape is cut into the ground on the project location, which makes it visible both near and far, also from satellites.

### ***Douaneville (2004), Hoefner Sachs* ■\* ▼ ↑●**

Douaneville was a temporary settlement located on the roof of disused customs checkpoint in Hamburg, on the former border between Freeport and the city [5]. The roof, not owned by anyone, became an area with no legal control (Fig. 1). Artists arranged a nomadic tent settlement there, with caravans, tents and portable toilets. Use of satellite dishes fixed to the vehicles made an impression of a more permanent stay of the *camp*. Most of the citizens did not know, that this is an art installation, and they found the event very confusing and uncomfortable. As the border's roof was no man's land, there was no control over the *camp*. Nobody lived there, but the artists installed remotely controlled lights, TVs and speakers, to make such an impression. Its appearance and social connotations were a big contrast with the elegant historical buildings and new developments of nearby *Hafen City*.

takie wrażenie, Hoefner i Sachs umieścili na dachu zdalnie sterowane światła, głośniki i telewizory, dzięki czemu instalacja sprawiała wrażenie żywej.

Większość mieszkańców nie wiedziała, że obozowisko jest jedynie instalacją artystyczną – głośno wyrażali swe niezadowolenie. Nie mogli mieć na nic wpływu – dach był *ziemią niczyją*, na której nie działało żadne prawo. Pojawienie się obozowiska i jego społeczne konotacje były wyraźnym kontrastem dla eleganckich kamienic staromiejskich i nowoczesnych zabudowań Hafen City.

### **Hallenhaus (2006), Observatorium** | \* ▲ ↑ ●

Hałda Norddeutschland jest reliktem czasów, gdy górnictwo węgla kamiennego dominowało w krajobrazie Zagłębia Ruhry. Artyści z Observatorium wraz z architektami krajobrazu WES & Partners z Hamburga wygrali konkurs na zagospodarowanie okolicy. Niestety, rozpoczął się kryzys ekonomiczny i zdecydowano, że większa część projektu nie powstanie. Na szczęście koncepcję Hallenhaus przeznaczono do realizacji [6].

Hallenhaus miało być reminiscencją świątyni lub klasztoru na szczycie hałdy, sakralizacją miejsca. W nawiązaniu do przemysłowej architektury Zagłębia Ruhry nadano jej formę nagiej fabryki. Nagiej – ponieważ powstała jedynie z elementów konstrukcyjnych – stalowych słupów i belek (il. 2). Elementy te były łatwe w montażu, wystarczyło je do siebie przykręcić.

Dzięki temu, że hałda wznosi się na 80 m, Hallenhaus widoczne jest z odległej autostrady A57 – pojawia się w krajobrazie niczym delikatna rzeźba. Przestrzeń instalacji stała się miejscem, gdzie organizowane są różnego rodzaju warsztaty, w tym Open-Air University prowadzone przez samych artystów. Zajęcia polegają na próbach adaptowania pustki i interpretacji piękna postindustrialnego krajobrazu okolicy.



Il. 1. Instalacja Douaneville na dachu strażnicy  
(fot. Hoefner Sachs)

Fig. 1. Douaneville installation on the top of a customs checkpoint  
(photo by Hoefner Sachs)

### **Hallenhaus (2006), Observatorium** | \* ▲ ↑ ●

The Norddeutschland waste-heap is a relict of coal mining located in the Ruhr region. 80 meters high, of an area of 100 hectares was designated as a node in a network of sports and recreational facilities. After a competition, that the Observatorium won with a landscape architecture firm from Hamburg, WES & Partners, the financial crisis arrived, and, due to budget cuts, there was only the possibility to build a part of the project. Fortunately, the idea of Hallenhaus was chosen to be realised [6]. Hallenhaus was perceived as a temple or monastery on the top of the waste-heap. Referring to industrial architecture of the past of the Ruhr region, it has an appearance of a naked factory hall. Naked, because it is just made of



Il. 2. Widok na instalację Hallenhaus (fot. Observatorium)

Fig. 2. Front view of the Hallenhaus (photo by Observatorium)

**Observatorium Nieuw Terbregge (2001),  
Observatorium** ■ ★ ▲ ↑ ○

Artyści z Observatorium zostali zaproszeni do zaprojektowania instalacji i pawilonu na terenie nowego, ekologicznego osiedla 700 domów pod Rotterdamem. Lokalizacja okazała się specyficzna – tuż przy autostradzie A20, na grobli, która chroniła osiedle od hałasu samochodów [6]. Możliwość połączenia tych dwóch światów – ruchliwej drogi i spokojnego osiedla – interesowała Observatorium od początku. Aby to zrobić, wybudowali punkt widokowy, który wychodzi w stronę autostrady i pozwala na obserwację 300 000 samochodów dziennie, słuchania dźwięków z nimi związanych i kontemplacji dynamiki drogi. Tuż obok punktu znajduje się pawilon, który niczym podmiejski dom z ogródkiem ma okna skierowane na ulicę. Działa jako przestrzeń wystawiennicza.

Wszystkie elementy instalacji zrobione są z ochronnych barier drogowych, a ogród – z kawałków asfaltu i bruku pochodzących z recyklingu. Observatorium działa tu w dwie strony – jest się jednocześnie obserwatorem i obserwowanym przez kierowców. W 2006 r. miejsce zostało wybrane na pomnik upamiętniający ostatnie dni II wojny światowej, kiedy Królewskie Siły Powietrzne zrzuciły jedzenie dla mieszkańców Rotterdamu.

**Unlimited Urban Woods (2010), DUS architects**

■ ★ ▼ ↪ ○

Przy wejściu do Openbare Bibliotheek w Amsterdamie pojawiła się niewielka biała kostka. Wykonano ją ze sklejki pokrytej winylową grafiką [7]. Z zewnątrz nie wydawała się interesująca, to wewnątrz zaskakiwało – znajdował się tam surrealistyczny, niekończący się las. Umieszczono tam tylko jedną niedużą lipę i lustra na wszystkich ściankach kostki (il. 3). Powtarzały one odbicie drzewka wie-

structural parts – beams and pillars made of steel (Fig. 2). The simple shape of lightweight components is easy to assemble by screwing beams to pillars. Thanks to the height of the waste-heap, Hallenhaus is visible from the A57 motorway and it appears as a delicate sculpture in the landscape. It became the home of many art and design workshops, including the Open-Air University, led by the artists themselves and focused on the possibilities of emptiness and post-industrial beauty of the landscape and the Hallenhaus.

**Observatorium Nieuw Terbregge (2001),  
Observatorium** ■ ★ ▲ ↑ ○

For the new housing development, that would be a residential area of 700 sustainable and low-energy houses, artists from the Observatorium were commissioned to create an installation and a pavilion. The location of the site was very specific – just next to the A20 motorway, on the dike that protected the houses from the noise of traffic [6]. The possibility of connection between these two worlds – the road and the houses interested artists from the beginning. They built an observatorium, that overlooks the road with all its sounds, dynamics and circulation of 300 000 cars daily. There is also a small suburban-like house with a garden and windows looking directly onto the road. The pavilion performs as an exhibition space. All the components of the installation are made of crash barriers. The garden consists of recycled rocks and plates of used asphalt, placed on the slope and the top of the dyke. The observation works in two directions here – you are the observer being observed by the car-drivers. In 2006 the place also became a memorial for the Royal Airforce that dropped tons of food on this site in the last days of the Second World War.



Il. 3. Unlimited Urban Woods z zewnątrz oraz jego wnętrze wyłożone lustrzanymi płytami z drzewem w centrum (fot. DUS architects)

Fig. 3. Unlimited Urban Woods from the outside and view from the interior with mirror walls and tree (photo by DUS architects)

lokrotnie, wywołując zadziwiający efekt. Kostki nie przykryto dachem, dzięki czemu wnętrze było oświetlone naturalnym światłem, widać było niebieskie niebo.

Instalacja pojawiła się w związku z festiwalem Liefde in de Stad (Miłość w Mieście), architekci zostali zaproszeni do stworzenia przestrzeni prowokującej niecodzienne uczucia w centrum ruchliwego miasta, jakim jest Amsterdam.

### **Flower Cushion (2012), Mass Studies** ■ \* ▲ ↑ ○

W otoczeniu jednego z większych parków technologicznych, w mieście Bucheon w Korei Południowej, architekci z Mass Studies, we współpracy z artystą Minsuk Choi, zaprojektowali przestrzeń, która może być sceną, miejscem spotkań i odpoczynku dla pracowników pobliskich fabryk [8]. Ich zamiarem było stworzenie żywej przestrzeni w lokalizacji o trudnym urbanistycznym tle – pomiędzy industrialną zabudową fabryk, urbanistyką typu *top down* i społecznością pracowników. Ten rodzaj *szybkiej* urbanistyki staje się coraz bardziej powszechny w Korei.

Choi wybrał zestaw przedmiotów codziennego użytku, by stworzyć kwiat, który rozkwita na szczycie sztucznego wzniesienia. Może być on postrzegany jako naturalna siła, która rozkwita na jałowym podłożu. Wzgórze wyrasta bezpośrednio z chodnika, kształtując miejsce do siedzenia, leżenia i spotkań. Znajduje się pod dachem, więc można z niego korzystać przy każdej pogodzie. Instalacja jest przeciwieństwem typowych mebli miejskich, które stosuje się w otoczeniu osiedli typu *mass housing* – jej zaskakująca forma prowokuje nietypowe zachowania użytkowników. Materiał wykończeniowy to guma, jest więc bezpieczna dla dzieci.

### **Arboretum (2011), Rintala Eggertson Architects**



Położone w Gjøvik, w Norwegii, Arboretum to instalacja, która powstała przy placówce zajmującej się dziećmi poniżej 15. roku życia, oczekującymi na azyl polityczny. Architekci z Rintala Eggertson zaprojektowali dla nich miejsce, gdzie mogą odpocząć i zapomnieć o ciężkich przeżyciach. Wewnątrz labiryntu z masywnych drewnianych ścianek znajdują się drzewa pochodzące z różnych części świata i reprezentujące poszczególne kontynenty. Ścianki ustawiono na trójkątnej siatce, która nawiązuje do wynalezionej w latach 50. XX w. podziału mapy świata TIN (*triangular irregular network*). Drewniane ławki przymocowano bezpośrednio do ścian, całość zbudowano na betonowym podeście wysypanym żwirem. Kompozycja z ekranów tworzy półprywatne zakątki, gdzie można schować się i kontemplować przyrodę okolicy z ukrycia.

### **Vacant House (2011), Mass Studies** ■ \* ▲ ↗ ●

Architekci z Mass Studies zaprojektowali cylindryczny pawilon w przestrzeni parku Sajik w Gwangju, w Korei Południowej. Vacant House powstał jako dom dla wszystkich i dla nikogo jednocześnie.

Projekt to reinterpretacja tradycyjnej typologii *Hanok* – domu, który otacza wewnętrzny dziedziniec, *mandag*. Ce-

### **Unlimited Urban Woods (2010), DUS architects**



At the entrance of the Openbare Bibliotheek in Amsterdam, a white, small cube appeared. It looked inconspicuous – the exterior was made of multiplex paneling with applied vinyl graphics, but there was a surprise hidden inside [7]. A surrealistic, endless forest occurred in the interior. There was only one linden tree in the box, and mirror walls, thanks to which the tree was multiplied into hundreds of reflections, making an impression of being in the woods (Fig. 3). The cube was not covered, so the interior was illuminated and there was a view of a blue sky. The pavilion arose, as there was Liefde in de Stad (Love in the City) a festival taking place in the city, and architects were commissioned to create a love-provoking art piece in the public domain of Amsterdam.

### **Flower Cushion (2012), Mass Studies** ■ \* ▲ ↑ ○

In the environment of a prominent technopark, in the city of Bucheon in South Korea, architects from Mass Studies, collaborating with artist Minsuk Choi, created a meeting, resting and performance space for factory workers [8]. The architects approach was to design a live place in the complicated space between mass production, top-down urbanism and workers society – this type of fast urbanism is becoming common in today's Korea.

Choi used the artifacts of everyday life and Korean kitch to build a flower, that blooms on the top of an artificial hill. It may be perceived as a natural power, blossoming in the infertile surroundings.

The hill grows up directly from the pavement, creating a space for seating, lying and meeting. It has a roof and can be used any time and in any weather. The installation is in contrast to the typical urban furniture of mass housing, its surprising appearance provokes unusual performance of the users. It is made of rubber, so it is also safe for children.

### **Arboretum (2011), Rintala Eggertson Architects**



Located in Gjøvik, Norway, the Arboretum is a hideout dedicated to asylum-seekers under the age of 15, who are in need of safety, food, awaiting a political asylum or help dealing with traumatic experiences. Rintala Eggertson decided to create an arboretum – with trees from diverse areas of the world, representing continents. The architecture itself is created on the base of a triangular map of the world – developed in the 50's, to create an accurate representation of the globe. Transformed triangles compose half-closed, semi-private spaces for hiding and contemplation. The installation is constructed of walls made of wooden boards, with small benches fixed to it. The walls make a perfect barrier from the outer world and a homely, green-oriented atmosphere.

### **Vacant House (2011), Mass Studies** ■ \* ▲ ↗ ●

The idea of the Vacant House was to design a house, that will be owned by no one, and everyone at the same

lem architektów było stworzenie przestrzeni nawiązującej do historycznej, koreańskiej zabudowy, ale w niekonwencjonalny sposób [8].

Betonowe ściany wzniesiono na okrągłym rzucie o promieniu 9 m i 2,3 m wysokości. Wewnętrzny dziedziniec znajduje się w jego centrum i ma wymiary 5,1 × 5,1 m. Jest bezpośrednim odniesieniem do *Sajikdan*, dwóch historycznych ołtarzy związanych z celebracją uprawy ziemi, wokół których powstał park.

Perforacja cylindrycznych ścian powstała dzięki subtrakcji typu *boolean* (il. 4) – wycięto w nich sferę, stożek, tetrahedron itp. Różnego typu otwarcia prowokują różne ich użycie, w zależności od wieku i pomysłowości użytkowników. Instalacja miała stać się miejscem, gdzie można schować się i odpocząć, ale działa również jako plac zabaw. Można się tu wspinać, przeciskać przez otwory o różnych kształtach i rozmiarach, bawić w chowanego.

Ściany Vacant House wykonano z betonu o szorstkim wykończeniu, aby szybko porosły mchem. Wewnątrz pokryto je białą żywicą – wyglądają na odrealnione.

### ***Seljord Lookout Points (2011), Rintala Eggertson Architects*** ■\*▲↑●

*Mieszkańcy Telemarku w Norwegii od dawna wierzą w potwora morskiego, który – według legendy – od wieków zamieszkuje jezioro Seljord. Popularne podanie wpłynęło na sposób postrzegania i odbiór krajobrazu okolicy* [9]. W 2008 r. Rintala Eggertson Architects zostali zaproszeni do zaprojektowania kilku różnych punktów widokowych wokół jeziora, by umożliwić wszystkim odwiedzającym to miejsce obejrzenie go z różnych perspektyw. Punktem wyjściowym przy projektowaniu stały się dwie wysokie sosny o bujnych koronach – wieża miała stać się dopełnieniem naturalnej kompozycji. Program użytkowy nie był skomplikowany – należało stworzyć platformę widokową i mały pawilon ekspozycyjny. Architekci postanowili oddzielić obydwie funkcje. Umieścili je w drewnianych boxach naprzeciw siebie i połączyli niewielką platformą.

Wieża podzielona jest na trzy poziomy – każdy z nich ukierunkowany na określony element krajobrazu. Najwyższy skierowany na jezioro, środkowy na korony sosen, najniższy zwraca się w stronę gniazdowania okolicznych ptaków. Dojście do wieży stanowi wyłożona drewnem ścieżka biegnąca przez moczary.

Instalacja odkrywa nieznaną wcześniej zakątki okolicy nad jeziorem Seljord. Wysoka wieża umożliwia wgląd w miejsca, które wcześniej znajdowały się poza zasięgiem wzroku turystów. Obserwacja otoczenia z wysokości pozwala zlokalizować miejsca warte zobaczenia i jest przystankiem pomiędzy znanym i nieznanym krajobrazem.

### ***Ring Dome (2007), Mass Studies*** ■\*▼↳○

Instalacja Ring Dome powstała jako czasowy pawilon związany z obchodami 25-lecia istnienia organizacji Storefront for Art and Architecture w Nowym Jorku. Kopuła działała jako wielofunkcyjna przestrzeń wykładowa i wystawowa, wyświetlano tu filmy i urządzano dyskusje itp.



Il. 4. Vacant House w widoku (fot. Mass Studies)

Fig. 4. Front view of the Vacant House (photo by Mass Studies)

time. To make this happen, architects inserted a cylindrical pavilion within Sajik Park in Gwangju, South Korea.

Reinterpreting the spatial composition of a traditional house typology of Hanok, which is shaped around an internal courtyard – *madang*, their aim was to provide a familiar experience with an unfamiliar arrangement [8].

The concrete walls of the house were constructed as a volume of a 9 m radius and 2.3 m height. In the centre there is an inner courtyard of 5.1 m × 5.1 m. The size of this void is a direct reference to *Sajikdan*, two historically important altars for national soil and grain ceremonies around which a park has been formed.

The cylindrical walls were perforated with the use of a Boolean (Fig. 4) subtraction with numerous shapes – sphere, ovoid, cone, tetrahedron, etc. Through these openings, the internal courtyard is connected with the park. Diverse shapes provoke various social activities for the users of all ages. It works as a leisure space, but also as an unusual playground – climbing, slipping and squeezing through walls are possible here.

The structure is made of concrete with a rough finish, to enable the growth of moss on the outer side of the walls. The interior is white and treated with polyurea, to make the inside look unreal.

### ***Seljord Lookout Points (2011), Rintala Eggertson Architects*** ■\*▲↑●

*The myth about a sea serpent in the lake of Seljord, has become an integral part of how the local people of Telemark conceive its majestic landscape. Tales about mysterious phenomena in the lake have flourished for centuries and are a natural part of the daily life in the area* [9]. In 2008 the Rintala Eggertson architects were commissioned to design different lookout points around the lake to ease the access for the local population and visitors to experience the lake in some important places. The anchor point of the design were two tall pine trees with large canopies, the tower was conceived as an implementation of the natural composition, that was a natural place for rest and recreation. The tower is accessed by a wooden walkway, which runs over the wetland. The programme for the project was simple – a viewing platform and a small shelter for exhibitions. The architects decided to

Miejszem, w którym zlokalizowano instalację, był zaniedbany park Petrosino, znajdujący się na skrzyżowaniu dwóch ruchliwych ulic manhattańskiego SoHo. Budowa kopuły była nieskomplikowana – powstała ona z 1000 białych hula-hoop, 10 000 plastikowych opasek zaciskowych i lekkiej stalowej konstrukcji. Architekci z Mass Studies zaprojektowali ją w taki sposób, aby nie trzeba było zatrudniać profesjonalnej ekipy do jej złożenia [8].

Hula-hoop, wykonane z transparentnego plastiku, można było nocą podświetlić. Dzięki temu Ring Dome szybko stała się atrakcją w panoramie okolicy. Jej nietypowy kształt i nocny blask zachęcał przechodniów do odwiedzenia tego miejsca.

Kiedy wszystkie wydarzenia związane z obchodami rocznicy dobiegły końca, hula-hoopy wróciły do swej podstawowej funkcji – rozdano je gościom jako pamiątki z imprezy, a zapomniany park stał się popularnym miejscem spotkań.

Instalacja została powtórzona w kilku innych lokalizacjach – w Centrum Sztuki Współczesnej w Kitakyushu (2008), w Gallerii Vittorio Emanuele, podczas targów Salone del Mobile w Mediolanie 2008 i podczas Yokohama Triennale 2008.

### ***Bucky Bar (2010), DUS architects*** ✨ ▼ ↪ ○

Bucky Bar był instalacją, która pojawiła się na krótko w przestrzeni rotterdamkiej ulicy Witte de With. Jej nazwa nawiązuje bezpośrednio do Buckminstera Fullera. Projektantami Bucky Bar byli architekci z biura DUS we współpracy ze Studio for Unsolicited Architectur należącym do Netherlands Architecture Institute. Pojawienie się instalacji było związane z otwarciem wystawy Architecture of Consequence w lutym 2010, było też głosem w dyskusji na temat przyszłości miasta Rotterdam [7]. Wydarzenie było otwarte, ale nielegalne – skończyło się około 2 w nocy, wraz z przyjazdem policji.

Impreza związana z otwarciem przyciągnęła około 300 uczestników. Instalację zbudowano z parasoli, które połączono i przymocowano do ulicznej latarni (il. 5). We-

divide the two functions and linked by a small platform. To determine the views, the tower has three levels – the top one faces the lake, the middle one – the crown of the two big pine trees and the bottom one allows looking into the bird nesting area. The installation gives the visitors a broader perception of the surroundings and allows verifying the myths about the serpent of the Seljord lake. The viewpoint thus becomes not the final destination but just a resting point between the landscapes of the known and the unknown.

### ***Ring Dome (2007), Mass Studies*** ✨ ▼ ↪ ○

The Ring Dome was designed as a temporary pavilion for the Storefront for Art and Architecture 25<sup>th</sup> anniversary in New York (2007). Its function was conceived as a multi-task pavilion for lectures, exhibitions, film screenings, disco hall, room for discussions, gatherings and many more.

The Dome was located in Petrosino Park, in the intersection of two busy streets in Manhattan's SoHo. Made of 1000 plastic hoola hoops, 10 000 tie zips and a light steel structure, it was designed to be easily assembled by non-professionals [8]. The structure may be illuminated, as the hoola hoops are made of transparent white plastic. During the night, it becomes a visible mark in the urban landscape – the soft glow invites inquisitive pedestrians to visit this place.

When all the events were finished, the hoola hoops went back to their primary function – they were distributed to the visitors as a souvenir.

The Ring Dome was repeated as a temporary pavilion in the Center for Contemporary Art in Kitakyushu (2008), the in Galleria Vittorio Emanuele, during the Milan Furniture Fair in 2008 and at the Yokohama Triennale 2008.

### ***Bucky Bar (2010), DUS architects*** ✨ ▼ ↪ ○

Named after Buckminster Fuller, the Bucky Bar was a structure installed in Rotterdam's Witte de With street by DUS architects in collaboration with the Netherlands Architecture Institute's Studio for Unsolicited Architectur.



Il. 5. Bucky Bar  
złożony z parasoli  
(fot. DUS architects)

Fig. 5. Bucky Bar  
assembled of red umbrellas  
(photo by DUS architects)





Il. 6. Hostel Geckondu  
podczas otwarcia  
(fot. DUS architects)

Fig. 6. Geckondu Hostel  
during opening  
(photo by DUS architects)

wnętrz znajdował się bar i stanowisko DJ-a oraz dużo miejsca dla gości – kopuła miała około 6 m średnicy.

Spontaniczna akcja była manifestem potencjału, który ma w sobie przestrzeń publiczna i jej użytkownicy. Aby stworzyć miejsce, które przyciągnie ludzi, nie są potrzebne duże nakłady finansowe, skomplikowany układ funkcjonalny czy drogie materiały.

**Geckondu (2009),  
DUS architects** \* ▼ ↗ ●

Na plaży w Almere, w Holandii, DUS architects zbudowali instalację, która przez jakiś czas działała jako hotel. *Geckondu* to turecki termin, który odnosi się do budynku zbudowanego szybko i bez stosownych pozwoleń. Dosłownie *geckondu* oznacza *zbudowany w przeciągu jednej nocy* – w taki właśnie sposób powstał hotel. Nomadyczny charakter instalacji podkreśla jego struktura – zbudowano go z chińskich toreb wypełnionych piaskiem, który znaleziono na miejscu, na plaży (il. 6).

W jednym momencie w hotelu mogły spać 4 osoby. Nocleg był darmowy – wystarczyło zarejestrować się na stronie internetowej architektów [7]. Projekt okazał się tak atrakcyjny, że w czasie jego trwania wszystkie miejsca noclegowe były cały czas zajęte. Miejsce, gdzie powstała instalacja, stało się bardzo popularne – urządzano tu imprezy, wystawy, organizowano zabawy dla dzieci, wyświetlano filmy itp.

Jako że *Geckondu* było instalacją nielegalną, po ponad tygodniu musiało zostać przeniesione (ze względu na interwencję policji). Nowym miejscem, w którym się pojawiło, była pusta działka pomiędzy kamienicami we wschodniej części centrum miasta.

Akcja związana z *Geckondu* była manifestacją przeciwko restrykcyjnym holenderskim przepisom dotyczącym planowania przestrzennego. Naświetlono też sytuację *squattingu* i nieuregulowanych prawnie osiedli oraz przyszłości planowania typu *top down*.

Ludzie, którzy poznali się w związku z instalacją, zaprzyjaźnili się i odwiedzali to miejsce długo po czasie, gdy rozebrano *Geckondu*. Tymczasowa architektura stała się czymś w rodzaju mentalnego pomnika.

It was the first of a series of proposals for the future of the city of Rotterdam and the opening performance for the exhibition of *Architecture of Consequence* in February 2010 [7]. Everybody was invited, especially with a red umbrella. The party started at 10 pm attracting approximately 300 visitors. A temporary structural dome was assembled of umbrellas, fixed together to a street lamp (Fig. 5). Inside the shelter, DJ decks and a fully equipped bar were installed. The event was open, but illegal, therefore it lasted only until 2 am, when police ended the party. The spontaneous action shows the power of public space, attracting people and simple solutions for the city, not complicated and not costly.

**Geckondu (2009),  
DUS architects** \* ▼ ↗ ●

On the beach of Almere, DUS architects built an illegal temporary summer hotel. *Geckondu* is a Turkish term and refers to a house quickly built, without proper permissions. It literally means *built overnight*, and this is how the hotel was erected. With the nomadic character of *chinese bags* filled with sand, that was already on the site, architects created a shelter for four people to sleep (Fig. 6). Staying at *Geckondu* was free and available to everyone, it only requires reservation on the architects' website [7]. What came as a surprise, it was fully booked during its lifespan. It became a very popular spot for many parties, barbecues, gardenings, plays, childrens parties, outdoor cinema events, exhibitions, etc. It remained on the beach for more than a week and, after police intervention, was moved to a spare plot between two houses in the eastern part of the city centre. The whole project was a proclamation against the formal and over-regulated Dutch planning culture. It also highlighted the issue of squatting and informal settlements, and questions the future of top-down urban planning. People met at the *Geckondu*, returned several times, became friends with each other, also after the hotel disappeared. Its architecture was impermanent but remains in the memory of those who experienced *Geckondu*, it turned into a *Mental Monument*.

***Ice Pavilion (2004),***  
**Alexander Brodsky** ■\*▲↪●

W 2004 r. na zamrożonym jeziorze Klyazminskoye Alexander Brodsky zbudował tymczasowy bar dla łyżwiarzy i bojerowców. Jego konstrukcja musiała być prosta, ponieważ budżet był bardzo ograniczony i wynosił 500 dolarów [10]. Aby sprostać temu wyzwaniu, Brodsky postawił drewnianą kratownicę i owinął ją stalową siatką, którą zrosił wodą. W temperaturze  $-15^{\circ}\text{C}$  woda na siatce zamrzała natychmiast, dając interesujący efekt wizualny – lodowe ściany instalacji były półprzezroczyste. Woda nie osadziła się na siatce równomiernie, dając niedoskonały, efemeryczny efekt. Gdy skończyła się zima i stopniał lód, który tworzył ściany pawilonu, ludzie nadal odwiedzali to miejsce, wspominając nietypową instalację.

***Vodka Ceremony Pavilion (2003),***  
**Alexander Brodsky** ■\*▲↑●

Na zaproszenie festiwalu ArtKlyazma 2003 Brodsky zdecydował się przygotować instalację, która przedstawia znaczenie rosyjskiego *art de vivre*. W tym czasie burzono fabrykę Butikov przy pobliskiej ulicy Ostozhenki w Moskwie. Artysta wykorzystał okna rozebranej fabryki jako ściany swojej instalacji (il. 7). Złożył z nich niewielki, prostopadłościenny pawilon i pomalował je w całości, ze szkłem, białą farbą. Wewnątrz znajdował się stół, miejsce do siedzenia dla dwóch gości oraz wiadro wypełnione wódką i dwie szklanki przymocowane łańcuchem do stołu. Ceremonia polegała na piciu na przemian i wznoszeniu przy tym toastów. Wnętrze z luszczącą się białą farbą, nierównymi ścianami i słabym, białym światłem przebijającym się przez pomalowane szyby wzmacniało specyficzną atmosferę ceremonii.

***Ice Pavilion (2004),***  
**Alexander Brodsky** ■\*▲↪●

In 2004, at the Klyazminskoye Reservoir, on the frozen lake, Alexander Brodsky constructed a temporary bar for ice skaters and ice boaters. The structure was very simple, as the budget of the pavilion was restricted – \$500 only [10]. To cope with this challenge, Brodsky wrapped a steel mesh around a wooden truss and sprayed it with water, which froze immediately in  $-15^{\circ}\text{C}$ . The effect was stunning: walls were semi-transparent and imperfect – some of the squares of the steel mesh were completely covered with ice, some were empty and made an ephemeral impression on visitors. After winter, when the ice melted and the pavilion was taken apart, the place was still frequently visited.

***Vodka Ceremony Pavilion (2003),***  
**Alexander Brodsky** ■\*▲↑●

For the commission of ArtKlyazma the 2003 art festival, Brodsky decided to represent the meaning of the Russian *art de vivre*. A collection of old window frames from the Butikov factory on Ostozhenka street in Moscow, which were torn down, were used for the construction of the walls (Fig. 7). Painted in white, with the glass also the inside created an atmosphere of decay. The assembly of the pavilion with the re-use approach was the opposite to the rest of the art and architecture presented at the festival and gave Brodsky the Grand Prize. Inside, there was only a small table for two guests and a pail of vodka with two glasses chained to the table. The ceremony itself is implied by the interior and the distinct lack of furniture and ornament. Two people step in, and stand at the two sides of the table. The visitors pour the vodka into the cups and drink it saying toasts in rounds.



Il. 7. Vodka Ceremony Pavilion zimą (fot. Yuri Palmin, własność Bureau Alexander Brodsky)

Fig. 7. Vodka Ceremony Pavilion during winter (photo by Yuri Palmin, courtesy of Bureau Alexander Brodsky)

Instalacja Brodskiego i ponowne użycie materiałów wyróżniały się na tle prac pozostałych artystów, dzięki temu zdobył on główną nagrodę.

***Merzweckhalle Hafen City (2002),  
Hoefner Sachs*** ■\* ▼↳ ●

Kiedy rozpoczął się proces rewitalizacji Hafen City w Hamburgu, Hoefner i Sachs chcieli stworzyć zupełnie innego typu przestrzeń niż nowo powstająca, luksusowa zabudowa. Jako że Hafen City miała być przeznaczona dla bogatszej grupy mieszkańców, artyści chcieli stworzyć miejsce dla wszystkich. Na działce, którą zagospodarowywali, znajdowały się stare, nieużytkowane od lat pawilony szklarniowe. Ustawili je na sobie, wzmocnili stalową konstrukcją i przemaalowali. Gdy ukończyli pracę, zamieścili ogłoszenie w gazecie, w którym zapraszali do odwiedzenia nowej, wielofunkcyjnej hali zlokalizowanej w rozbudowywanej dzielnicy. Odzew był szybki – wielu mieszkańców było zainteresowanych. Odbywały się tu zajęcia sportowe, taniec, przyjęcia rocznicowe, koncerty, pokazy mody, a nawet wesele. Pomimo użycia materiałów słabej jakości, artystom udało się stworzyć miejsce pełne życia i interakcji społecznych na każdym poziomie.

Hala wielofunkcyjna, bo to dokładnie oznacza Merzweckhalle, wyglądała jak plac niekończącej się budowy. Dokładnie tak działała, dopasowując swój charakter do zmieniających się potrzeb użytkowników.

***Perron Mozaique (2007),  
Observatorium*** ■\* ▲↳ ●

Podczas festiwalu Motel Mozaique 2007, stacja Hofplein w Rotterdamie działała jako klub festiwalowy. Sąsiadująca z nią dzielnica przechodziła w tamtym czasie transformację w rozrywkową część miasta. Festiwal dotyczył sztuki, architektury i kultury. Aby wykorzystać niezwykłą lokalizację w centrum Rotterdamu, artyści z grupy Observatorium postanowili zbudować wysoką na 13 m platformę, która wznosi się jak skocznia narciarska.

Konstrukcję zbudowano z rusztowań i owinięto jaskrawo fioletową wykładziną. Trzy kabiny do spania, zrobione z drewna, umieszczono na platformie, jedną z nich na ostatnim poziomie instalacji. Miejsce stało się sceną, audytorium, salą koncertową i konsumpcyjną oraz noclegownią w jednym. Z najwyższych poziomów można było podziwiać zmieniające się miasto. Jedną z atrakcji, która gromadziła największe rzesze osób, było żegnanie i witanie przejeżdżających pociągów.

W czasie gdy Rotterdam ogłoszono miastem architektury w 2007 r., instalacja stała się 41. punktem na mapie najważniejszych budynków w mieście.

***T.A.M.A. House (2005),  
Maria Papadimitriou*** ■\* ▲↳ ●

T.A.M.A. jest projektem, który trwa od 1998 r. i zajmuje się m.in. pomocą socjalną dla romskich rodzin mieszkających w Grecji. T.A.M.A., czyli Temporary Autonomus Museum for All, zlokalizowane jest na przedmieściach

***Merzweckhalle Hafen City (2002),  
Hoefner Sachs*** ■\* ▼↳ ●

When the redevelopment process of Hafen City in Hamburg began, Hoefner and Sachs decided to create a space with a completely different approach, than the redevelopment one. As the renewed district was planned as a place for the high-class, artists proposed a place for everybody. They used disassembled and recycled greenhouses, that were already on the site, painted them and stacked one on another with the use of a crane. Their advertisement appeared in the newspaper, and informed, that there is a new multipurpose hall in Hafen City. The results were quick – many citizens were interested, here they could learn and spend time with each other. Even with low quality materials they were able to create a vivid space for social interaction on all levels. Dancing, capoeira, karate, wedding and anniversary parties, concerts and fashion shows took place in the area of merzweckhalle. The Merzweckhalle, that literally means a multi-purpose hall, looked like a construction site to underline its capacity of continuous change and transformation in order to meet the public's real needs.

***Perron Mozaique (2007),  
Observatorium*** ■\* ▲↳ ●

During the Motel Mozaique Festival 2007, the Hofplein Station in Rotterdam was used as a festival venue, as the area was being transformed into a new entertainment district.

The festival was focused on art, architecture and culture. To take advantage of the site, situated in the center of Rotterdam, artists from the Observatorium proposed a platform 13 meters high, which rose like a ski jump. The construction was covered with vivid purple covering. It became a hospitable center with a watchtower for arriving and departing trains and vibrant and changing city center, stage and auditorium for workshops, concerts and dining activities and, at night, a sleeping platform. Incoming trains were being welcomed, while departing ones – were bid farewell by the crowd of festival participants. The structure was temporary and made of scaffoldings, three sleeping cabins were constructed of wood, one of them placed on the top of the installation. As Rotterdam declared itself as a City of Architecture in 2007, there was an official architecture route of 40 most significant buildings of the city. The platform was declared as the 41<sup>st</sup>.

***T.A.M.A. House (2005),  
Maria Papadimitriou*** ■\* ▲↳ ●

T.A.M.A., is the Temporary Autonomus Museum for All, located in the outskirts of Athens, in Avliza. It is a shanty town, where Papadimitriou created a series of performances and installations. Inhabited mostly by Roman families, T.A.M.A. is a great illustration of the urban decay, that contrasted with the rest of Athens, overwhelmed by preparations for the 2004 Olympics [11]. T.A.M.A. is a large participatory on-going project and a platform for collective work founded in 1998 in order

Aten, w miejscowości Avliza. To dzielnica slumsów, gdzie Papadimitriou przeprowadziła serię performance'ów i instalacji. Zamieszkała głównie przez ludność romską, T.A.M.A. wyraźnie kontrastowała z pozostałą częścią Aten, które w tym czasie przygotowywały się do igrzysk olimpijskich [11]. Jednym z najważniejszych projektów, jaki zaistniał w ramach T.A.M.A., był T.A.M.A. House (il. 8).

Po kilku latach trwania projektu artystka zaprzyjaźniła się z mieszkańcami dzielnicy. Jedna z kobiet miała problem z miejscem do mieszkania, a raczej jego brakiem. Aby jej pomóc, Maria Papadimitriou zdecydowała się przeprowadzić eksperyment. Wraz z pozostałymi mieszkańcami zbudowali dom. Budynek powstał nielegalnie – bez pozwoleń, nikt z budujących nie był też właścicielem ziemi. Kiedy dom został ukończony, Papadimitriou, która na co dzień jest profesorem na Uniwersytecie Thessaly, napisała oficjalny list do władz miasta, w którym wyjaśniła, że budynek jest częścią nieprzerwanego performance'u obrazującego życie w muzeum T.A.M.A. Otrzymała akceptację i dom znajduje się tam nadal.

Jak pokazują przytoczone przykłady, architektoniczne i artystyczne instalacje są interwencjami o szerokim znaczeniu, a także głosem w dyskusji, która pojawiła się w przestrzeni publicznej w ciągu ostatnich kilku lat. Instalacje mogą wywierać silny wpływ i mieć wielorakie działanie na przestrzeń, w której się zarysowują. Istnieje nieskończona liczba strategii, ukierunkowań i możliwości użycia materiałów. Truizmem jest stwierdzenie, że instalacje wpływają na intensyfikację społecznych interakcji.

Bazując na wcześniej przyjętych kryteriach (legalnie–nielegalne, permanentne–czasowe, naświetlające problemy i niosące rozwiązanie, gromadzące ludzi i działające jako monument, używające języka architektury lub sztuki), można stwierdzić, że niektóre z nich w odpowiednich okolicznościach łączą się w pary i mogą wzmacniać komunikat, który ze sobą niosą.

Nielegalne wiążą się zazwyczaj z silnym przekazem, czasem radykalnym i ocierającym się o politykę (Geckondu). W zależności od problemu, który poruszają, i tego, czy tylko go naświetlają, czy przedstawiają jego rozwiązanie, mogą zostać prawnie usankcjonowane (T.A.M.A. House) lub zarysować się w społecznej świadomości jako symbol możliwy do realizacji jedynie w ograniczonych ramach czasowych i okolicznościach (Bucky Bar). Ich przesłanie zostaje wzmocnione przez filtr nielegalności – dzięki temu zostają zapamiętane jako bardziej radykalne. To naturalny odbiór działań, które balansując na granicy prawa i poprawności, wydają się bardziej skrajne i przeciwstawne, niż są w rzeczywistości.

Duże znaczenie w materii odbioru i zapamiętywania oraz prowokowania do dyskursu ma kwestia czasowości. Instalacje, których trwałość była ograniczona, nie pozwalały na przyzwyczajenie się odbiorców, nie pozostawały i pozostawały na dłużej w świadomości jako nacechowane silnym przekazem (Douanerville, Vodka Ceremony Pavilion, Merzweckhalle Hafen City, Honey Neustadt).

Jednocześnie jednak te, które powstały jako permanentne i zgodne z literą prawa, wydają się podawać gotowe rozwiązania, zamiast koncentrować się jedynie na



Il. 8. Wnętrze T.A.M.A. House (fot. M. Papadimitriou)

Fig. 8. Interior of the T.A.M.A. House (photo by M. Papadimitriou)

to provide social facilities for historically itinerant gypsy communities in Greece.

The significant project, that artist realized here, is called T.A.M.A. house (Fig. 8). After time spent in the neighborhood, Papadimitriou made friends with the inhabitants. One of the women had a problem with accommodation. To help her, the artist carried out an experiment. With the help of the other inhabitants, she built a house for the woman. The construction was illegal, nobody applied for a building permission, the parcel was not owned by the residents. When the house was ready, Papadimitriou, who is a professor at Thessaly University, wrote a letter to the Mayor, where she explained, that the house is a continuous performance portraying the life in the T.A.M.A. museum. She received an acceptance, and the house is still there.

As presented examples show, architectural and art installations are a noticeable intervention, that occurred in the public domain throughout the past recent years and invoked several interactions and discussions. It is a powerful tool that may improve public space or draw common attention to emerging problems. What is also visible, the most symbolic and functional installations are created by artists. Pieces made by architects are exactly in the middle. It may be understood in the sense of radicalness. There are numerous strategies, use of material, uncountable possibilities and approaches. It is a cliché to say, that installations intensify social interactions.

Some of the criteria chosen at the beginning (illegal–legal, permanent–temporary, highlighting and solving problems, gathering people and acting as a monument, language of art and architecture) may interconnect with each other and enhance their content.

The illegal are often combined with political meaning, sometimes radical (Geckondu). Depending on the issue they concern, and their approach – whether just highlighting or problem-solving – may be legalized (T.A.M.A. house) or appear in the social awareness as a symbol, which may be realized only under certain circumstances (Bucky Bar). Their meaning may be built with the filter of illegality, to become easier to be remembered. The

naświetlaniu problemów (Observatorium Nieuw Terbregge, Arboretum). Może ich znaczenie z czasem osłabia się i obojętnieje, ale przynosi realne rezultaty i pozwala upowszechnić dobre wzorce (Flower Cushion, Vacant House).

Przestrzenie zdegradowane lub zapomniane mogą stać się żywym miejscem spotkań, dzięki szeroko zakrojonym akcjom związanym z rozrywką, ale nic nie niesie ze sobą tak silnego komunikatu, jak wyraźny symbol w krajobrazie, który jest jednocześnie przestrzenią użytkową (Ring Dome, Perron Mozaique, Hallenhaus). Oryginalna forma i materiały rozbudzają ciekawość i przyciągają widzów, którzy stają się uczestnikami spektaklu i utożsamiają miejsce z aktywnością, tworząc swego rodzaju pomnik mentalny, określający daną przestrzeń na nowo.

Język architektury, który jest bliższy większości odbiorców niż pełen odniesień język sztuki, może być przetwarzany i cytowany, by wywoływać określone reakcje lub odwoływać się do symboli istniejących w społecznej świadomości, często niosących ze sobą ładunek emocjonalny (Honey Neustadt, Seljord Lookout Points, Unlimited Urban Woods). Pewne symbole architektoniczne pozbawione kontekstu i przedstawione w zaskakujących okolicznościach okazują się możliwe do reinterpretacji i plastyczne. O ile architektura historyczna była już transformowana i sprowadzana do poziomu symbolu u postmodernistycznych twórców, o tyle współczesne formy, które stają się tworzywem do artystycznych działań, mają często na celu zwrócenie uwagi na kondycję architektury i krytykę niektórych praktyk (Honey Neustadt, Merzweckhalle Hafen City, Douaneville, Geckondu, Hallenhaus).

Co powinno zostać zauważone, jako część wspólna zaprezentowanych powyżej przykładów, to narracje, a konkretnie, dwa ich rodzaje. Pierwszy typ to ten, który jest bazą poszczególnych instalacji i przyciąga widzów. Jako że instalacje są raczej niewielkie i mało skomplikowane, umożliwiają klarowny i niezakłócony przekaz idei oraz ich zrozumienie. Historie, które za nimi stoją i tworzą określone narracje, mają zazwyczaj wiele znaczeń i są interesujące dla różnych odbiorców.

Drugą grupą narracji są te, chyba najważniejsze, które są wynikiem interakcji – nieformalnych, osobistych i unikalnych przeżyć na styku instalacji i życia. Możliwe, że tu znajduje się miejsce, gdzie architektura i sztuka przenikają się wzajemnie – w niezwykłym doświadczaniu przestrzeni i sytuacji, które mają szansę się wydarzyć.

*Praca przygotowana w ramach stypendium współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.*

perception of such installations is more radical, than they are in reality.

The question of timespan is an important matter in the sense of memory and awareness. Temporary installations are more often perceived as those with a stronger meaning than the permanent ones (Douaneville, Vodka Ceremony Pavilion, Merzweckhalle Hafen City, Honey Neustadt).

On the other hand, the permanent and legal installations are focused on solving existing problems rather than just highlighting them (Observatorium Nieuw Terbregge, Arboretum). The content they carry may become weaker and indifferent, but the results they provide are more visible (Flower Cushion, Vacant House).

Forgotten or decayed spaces may become vivid with the help of entertaining events, but there is nothing that impacts on imagination more than a significant symbol in the landscape (Ring Dome, Perron Mozaique, Hallenhaus). The singular shape and materials increase the level of curiosity in the spectators, transforming them into participants. The new space is being recontextualized, and becomes a mental monument in the public awareness.

The language of architecture, that is probably more understandable than the full of references language of art, and may be transformed to provoke a certain response or reference to symbols that comprise an emotional charge (Honey Neustadt, Seljord Lookout Points, Unlimited Urban Woods). Some architecture icons, cut out of their context and implemented to unexpected surroundings, become easy to reinterpret and become vivid. Contrary to postmodern historical stylization, contemporary architecture that becomes a material of creation, is transformed to display the state of architecture and underline negative practices.

What should be observed as the common part of all examples listed above – are stories. Namely – two types of stories.

First, those, that are the base of each installation and make visitors inquisitive. As the installations are rather small in size, it is easy to articulate ideas and keep them pure and understandable. These are stories that were chosen to be narrated, and their often equivocal and ambiguous meaning makes them interesting to various spectators.

The second group of stories, most important in my opinion, are those, which are a result of interaction – informal, personal and unique experiences that happens as a point of junction between the installation and life. This is probably the point, where art and architecture overlap – in a remarkable experience of space and situations, that may happen there.

*Article written as part of fellowship co-financed by European Union within European Social Fund.*

*Translated by  
Katarzyna Sobuś*

### Bibliografia/References

- [1] Whyte W.H., *The Social Life of Small Urban Spaces*, Project for Public Spaces, New York 2001.
- [2] Bishop C., *Installation Art a Critical History*, Tate, London 2005.
- [3] Sanguini G., *Triggering reality. New conditions for art and architecture in the Netherlands*, The Architecture Observer, Amsterdam/Montreal 2012.
- [4] Klanten R., Feireiss L., *Spacecraft 2. More fleeting architecture and hideouts*, Gestalten, Berlin 2009.
- [5] Hoefner F., Sachs H., Schroder S., *Hoefner/Sachs. Piccolo Mondo*, Gestalten, Berlin 2009.
- [6] Dekker A., Van de Camp G., Reutelingsperger R., *Big pieces of time. Observatorium*, 010 Publishers, Rotterdam 2010.
- [7] <http://www.dusarchitects.com/projects.php?categorieid=public-buildings> [accessed: 1.03.2013].
- [8] <http://www.massstudies.com/projects/index.html> [accessed: 1.03.2013].
- [9] <http://www.ri-eg.com/2011/> [accessed: 1.03.2013].
- [10] <http://www.permm.org/brods.html> [accessed: 1.03.2013].
- [11] Callas M.T., *Dwelling in Mobility*, „Intermedialités: histoire et théorie des arts, des lettres et des techniques” 2007, No. 10, 183–187.

### Streszczenie

Sztuka instalacji nie jest już tylko domeną artystów. Zajmują się nią również architekci, tworząc mikroprzestrzenie na pograniczu sztuki i architektury. Czerpiąc z obydwu dziedzin, kreują miejsca, które mogą zmieniać kontekst i transformować odbiór przestrzeni. Mnogość rozwiązań powoduje, że instalacje w miejskiej przestrzeni mogą mieć różne znaczenie, funkcje i odbiór. Od symbolicznych, czasowych, które są manifestem i krytyką kondycji architektury, po użytkowe, wielofunkcyjne, będące miejscem spotkań i aktywizujące przestrzeń, w której się pojawiają.

**Słowa kluczowe:** sztuka instalacji, pogranicze architektury i sztuki

### Abstract

Installation art is a field no longer reserved for artists only. There are architects, who create micro-spaces on the border of art and architecture. Deriving from both domains, they create spaces which may change the context and transform the perception of their surroundings. Immense design solutions make public space installations ambiguous and versatile. Starting from symbolic, temporary ones, which may become a manifesto or the critique of architecture condition, to multi-functional ones, being a meeting place and activating the space in which they appear.

**Key words:** installation art, borderland of art and architecture